

ДОШКІЛЬНА ТА ПОЧАТКОВА ОСВІТА

УДК 37.091.33-048.87:373.3 (477)
DOI: 10.37026/2520-6427-2022-110-2-74-78

Валентина АНДРІЙЧУК,
методист кабінету дошкільної,
початкової та спеціальної освіти
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0003-3540-9087
e-mail: andvalvik@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті схарактеризовано технологію кооперативного навчання в умовах сучасної початкової школи, в основу якої покладено особистісно орієнтований підхід, що передбачає розвиток пізнавальних умінь і навичок самостійно конструювати наявні знання та здобувати нові, співробітництво учнів у групах. Доведено, що кооперативне навчання допомагає дітям співпрацювати між собою, реалізуючи природне прагнення до спілкування, покращує формування компетентностей на засадах особистісно орієнтованої моделі освіти, задекларованої у Концепції Нової української школи.

Особливу увагу зацентовано на зміні ролі вчителя в умовах кооперативного навчання, основних

ознаках кооперації у навчанні, способах та інструментах формувального оцінювання в освітньому процесі. Доведено, що особливо ефективним видом діяльності на початкових етапах навчання учнів кооперації є робота в парах. З'ясовано, що ефективність застосування технології кооперативного навчання в освітньому процесі сучасної початкової школи залежить від створення високоорганізованого освітнього середовища.

Ключові слова: Нова українська школа, технологія кооперативного навчання, робота в парах та малих групах, соціальна взаємозалежність, співробітництво.

Valentyna ANDRIICHUK,
Methodist of the Pre-school,
Primary and Special education Office,
Rivne Regional Institute
of Postgraduate Pedagogical Education,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0003-3540-9087
e-mail: andvalvik@gmail.com

PECULIARITIES OF TECHNOLOGY OF COOPERATIVE LEARNING APPLICATION IN EDUCATIONAL PROCESS OF THE PRIMARY SCHOOL

Abstract. The article outlines the essence of technology of cooperative learning in educational process in the New Ukrainian Primary School. Cooperative learning is considered as important factor of transformative changes in education since it enables to build subject-subjective relationship in the system «teacher – learner» through the process of productive interaction. It has been noted that such process facilitates the formation of personal-active paradigm of education, declared in the Concept of the New Ukrainian School.

It has been reviewed the core characteristics of ideas (social interaction, cognitive development, behaviorism) which are the theoretic base for cooperative learning and the key features of cooperation. It has been highlighted the main criteria of cooperative learning success. It has been found out that the pair work is the most effective activity at the initial stage of learning. It has been noted the advantages of doing the tasks by two students in the environment of synchronous work,

outlined the game models of interaction in pairs, noted the algorithm of organization and stages of implementation of pair work.

It has been emphasized that primary teachers' role in the process of cooperation has been changed since they should be not the repeaters of knowledge but advisors, coaches, consultants, leaders, accompanying members of learning group in their personal development.

It has been outlined the ways and instruments of formal assessment to stimulate individual or group responsibility of students in the process of technology of cooperative learning application in the educational process in the New Ukrainian Primary School.

Key words: *New Ukrainian School, technology of cooperative learning, work in pairs and small groups, social interdependence, collaboration.*

Постановка проблеми. На якість освітньої діяльності в початковій школі впливає низка чинників. Зокрема, нині у зв'язку з компетентнісною парадигмою освіти є необхідність розглядати структуру освітнього процесу не лише з позиції вчителя – «Як навчати учня?», а й із позиції здобувача освіти – «Як вчитися?». Тобто, необхідно створити такі умови, за яких учень у процесі навчання перетворюється із об'єкта впливу на суб'єкт взаємодії, що неабияк підвищує його вмотивованість і активність. За цих умов компетентнісна освіта є особистісно-діяльнісною, адже в ній акцент зміщується на здатність особи до практичних дій у певному контексті: результат навчання «знаю що...» змінюється у напрямі «знаю як...» (Савченко, 2014, с. 12).

Одним зі способів упровадження компетентнісно орієнтованих стандартів початкової освіти у практику сучасної початкової школи є кооперативне навчання – технологія, в основу якої покладено співробітництво учнів у невеликих групах, завдяки чому вони набувають досвіду співпраці, вчать відстоювати власну позицію й толерантно сприймати погляди інших людей, критично мислити, набувати компетентностей, оцінювати результати не лише власної діяльності, а й інших членів групи. Означена технологія є нині неабияк затребуваною, а отже, актуалізується потреба у її більш ґрунтовному розгляді та аналізі.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблема спільної діяльності, спілкування та групової взаємодії є предметом зацікавлення багатьох учених. Питання спільної діяльності та групової взаємодії, концептуальні підходи щодо його вирішення, обґрунтування домінуючої позиції групових форм роботи над індивідуальними окреслено у працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, М. Кагана, Б. Ломова, О. Леонтьєва, А. Маслоу, Дж. Брюннера, К. Роджерса. Так, Дж. Брюннер визначив соціальну сторону навчання «діяти разом», що стало основою для розробки кооперації у навчанні, проте одним із перших, хто ґрунтовно дослідив проблему кооперативного навчання, став американський учений Д. Джонсон.

Проблемам сутності технологій кооперативного навчання присвячено праці вітчизняних учених-педагогів, серед яких М. Байда, Н. Гагіна, Л. Зеленьська, Т. Кошманова, І. Михайлова, К. Нор, Л. Пироженко, О. Пометун, О. Пришляк, Г. Сиротенко та ін.

Однак, незважаючи на низку представлених вище досліджень, питання застосування технології кооперативного навчання в освітньому процесі сучасної початкової школи і надалі залишається актуальним.

Мета статті – схарактеризувати особливості застосування технології кооперативного навчання в освітньому процесі сучасної початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні, в час комп'ютеризації й інтенсивного розвитку наукових галузей та виробництва, ми глибоко усвідомлюємо незворотність демократичних змін, що відбуваються в суспільстві й освіті. Сучасні діти, зазначається в Концепції «Нова українська школа» (2016), потребують сучасного вчителя й сучасної школи – школи спілкування, продуктивної взаємодії та співпраці, адже те, що було актуальним учора, вже не є затребуваним сьогодні.

За цих умов усе більшого поширення в освіті набуває технологія кооперативного навчання, яке, завдяки чіткому управлінню, забезпечує ефективність роботи учнів у класі, допомагає тримати процеси навчання та учіння в центрі уваги (Френшлаг, 2017, с. 12).

Що ж таке кооперативне навчання? На сьогодні українськими науковцями ще не напрацьовано єдиного визначення цього терміна. Зокрема, його трактують і як вид навчання, і як метод навчання, і як технологію навчання. Особисто нам найбільше імпонує таке визначення: «Кооперативне навчання – це технологія навчання в невеликих групах, об'єднаних спільною навчальною метою, що передбачає створення можливості для обговорення проблеми, доведення, аргументування власного погляду» (Зеленьська, Зеленьський, 2019, с. 21). Таким чином, в основу означеної вище технології покладено співробітництво учнів, які досягають успіхів у навчанні за умови ефективної взаємодії між собою.

У чому ж переваги кооперативного навчання? Передусім, вона дає змогу практично підвищити якість упровадження нових компетентнісно орієнтованих освітніх стандартів початкової школи. Це відбувається, як зазначає О. Пометун, через реалізацію природного прагнення кожної дитини до спілкування з іншими, відчуття емоційної та інтелектуальної підтримки ровесників та вчителя, набуття досвіду спільно долати труднощі, які виникають у процесі навчання. Під час організації кооперативної діяльності вчитель керує роботою учнів опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльність молодших школярів, що об'єднує, а не викликає конкуренцію, на досягнення спільної мети (Пометун, 2006, с. 24–25). Таким чином, кооперативні зусилля, на відміну від індивідуальних та конкурентних, сприяють: зростанню продуктивності праці; формуванню турботливих, чуйних взаємин в колективі; підвищенню рівня психологічного здоров'я, соціальної компетентності, самоповаги дітей (Там само, с. 27).

Американські дослідники Д. Джонсон і Р. Джонсон зі свого боку акцентують увагу на таких головних критеріях успішності кооперативного навчання, як:

– позитивна залежність (взаємна відповідальність кожного учасника команди за загальний успіх);

– пряма підтримка (учні навчають одне одного, допомагаючи усунути прогалини в знаннях);

– відповідальність (кожен учень бере участь у роботі групи і несе відповідальність за спільний результат);

– соціальна компетентність (учасники групи навчаються позитивній взаємодії);

– власна оцінка (учні навчаються самооцінюванню та оцінюванню роботи групи) (Johnson D., Johnson R., 1999).

Розпочинати впровадження кооперативного навчання в освітній процес сучасної початкової школи найдоцільніше, об'єднавши учнів у пари. Зазвичай склад пари – це діти, які сидять за однією партою, тобто постійні пари. Але можуть бути і динамічні пари: за бажанням; випадковим чином (жереб; фанти, розрізані листівки; розрахунок на персонажів, наприклад: Лисичка, Колобок та ін.); за певною ознакою (перша буква імені; колір очей, одягу, волосся; пора року чи дата народження; кольорові стікери; за вибором учителя) тощо. Виконуючи спільне завдання, учасники пари обмінюються думками, радяться, допомагають один одному.

Роботу в парах можна спрямувати на досягнення будь-якої дидактичної мети: засвоєння, закріплення, перевірку знань тощо. Перевагами такої діяльності є те, що всі учні в класі отримують можливість висловитися, подумати, обмінятися ідеями з партнером, і лише потім озвучити свої думки перед класом. Унаслідок цього в здобувачів освіти розвиваються навички спілкування, формується критичне мислення, вміння переконувати й вести дискусію (Пометун, 2006, с. 34).

Організація парної роботи передбачає такі основні етапи:

I – озвучення завдання, з'ясування розуміння його суті; постановка питання для дискусії чи аналізу ситуації з визначенням часу для індивідуальної роботи;

II – об'єднання учнів у пари з визначенням першого мовця та часу для спільного обговорення відповіді або рішення;

III – представлення результатів роботи усьому класові (Пометун, 2006, с. 35).

На думку Л. Шевчук, найкраще розпочинати організовувати роботу в парах саме в *першому класі*. Найбільш доречними у цьому випадку будуть такі ігрові моделі:

– «учитель – учень» (передбачає навчання один одного);

– «наставник – помічник» (виконання школярами ролей «наставника» та «помічника»);

– «виконавець – контролер» (контроль та корекція виконання навчального завдання один одним);

– «скарбничка» (елементи одночасної індивідуальної роботи);

– «партнери» (підтримання партнерських стосунків у парі) (Шевчук, 2017).

На нашу думку, застосування технології кооперативного навчання у початковій школі потребує поетапного впровадження, зокрема: формування мотивації до кооперації; ознайомлення учнів із моделями співпраці, роботи пар; поступове збільшення кількості учасників груп. Це вимагає зміни ролі та функцій учителя: із єдиного джерела знань він перетворюється на «активатора», компетентного наставника, архітектора освітнього середовища, завдання якого – спостерігати за роботою учнів. За таких умов учитель має менше

говорити, а більше слухати, заохочувати учнів, хвалити, допомагати та підтримував їх у прагненні самостійно здобувати знання (Френшлаг, 2017, с. 4). У зв'язку з цим для ефективного застосування технології кооперативного навчання в освітньому процесі сучасної початкової школи важливо так спланувати роботу груп, щоб створити високоорганізоване освітнє середовище, якому притаманне: налагодження позитивної взаємозалежності; постановка цілей; роз'яснення завдань; створення спільно з учнями критеріїв успіху; спостереження за діяльністю груп та їхня підтримка у разі потреби; оцінювання результату й процесу групової роботи (Костюк, 2020, с. 5–6).

Переконані, що українським учителям початкових класів у процесі впровадження технології кооперативного навчання неабияк стане в пригоді напрацьований досвід іноземних колег. Наприклад, можна скористатися досвідом австрійських учителів, які вважають кооперацію підґрунтям успішного навчання та беруть за основу роботи на уроці чіткий алгоритм триступеневої моделі, де:

I етап – «роздуми» (учні працюють індивідуально). Після короткої інформації учителя (доповідь, текст, відео тощо) учням пропонується завдання для індивідуальної роботи, в ході якої вони готуються до наступного етапу.

II етап – «обмін» (робота в парі, малій групі). Учні порівнюють результати роботи, обговорюють їх, готуються презентувати результати роботи всьому класові.

III етап – «презентація» (представлення результатів). «Покращений» у процесі обміну навчальний продукт презентується обраною групою всьому класові із подальшою дискусією. На цьому етапі відбувається представлення, обговорення, виправлення, поліпшення результатів роботи груп (Френшлаг, 2017, с. 14).

Представлені вище етапи можна урізноманітнити завдяки використанню простих та дієвих стратегій у роботі з партнером / партнерами (*A і B*):

1) «*доповідаю – підсумовую*»: *A* інформує *B*; *B* передає почуте своїми словами, *A* дає знати, чи правильно *B* його зрозумів;

2) «*доповідаю – перевіряю*»: *A* свідомо допускає в інформації помилку, *B* повинен її знайти;

3) «*доповідаю – погоджуюся*»: *A і B* повинні знайти компроміс, перш ніж представити свою відповідь;

4) «*доповідаю – передаю інформацію навпаки*»: *A* представляє інформацію логічно і послідовно, *B* передає її у зворотному порядку і навпаки;

5) «*доповідаю – продовжую*»: *A* формулює мисленнєвий ланцюжок, *B* повинен його продовжити;

6) «*доповідаю – доповнюю*»: *A* представляє знання, ідеї, історії, факти, *B* доповнює їх своєю інформацією, додатковими деталями;

7) «*висловлюємо думки*»: *A* пояснює *B*, *B* пояснює *A*, як була використана фаза самостійної роботи, щоб прийти до певного результату;

8) «*перевіряємо удвох*»: після індивідуальної роботи *A* перевіряє *B*, а *B* перевіряє *A*;

9) «*активно слухаємо*»: *A* формулює думку, *B* повторює її своїми словами (Френшлаг, 2017, с. 16).

Технологія кооперативного навчання, або ж навчання через співпрацю, базується на таких п'яти основних елементах:

1) *позитивній залежності*, коли успіх можливий лише за умови взаємодії учнів між собою, успішності кожного члена команди та групи в цілому;

2) *прямій підтримці*, що передбачає роботу в малих групах, коли учні навчають одне одного, допомагають усувати прогалини в знаннях;

3) *відповідальності кожного учня* за власний успіх та роботу групи;

4) *соціальній компетентності* як необхідній умові успішного спілкування, відповідальності кожного за результат;

5) *власній оцінці*, що допомагає з'ясувати, чи досягнута мета, які дії були корисними, а які – не зовсім, що потрібно змінити / покращити, наскільки ефективним було співробітництво тощо.

Зважаючи на викладене вище, зазначимо, що результативність роботи у процесі застосування технології кооперативного навчання в початковій школі неабияк залежить від особливого етапу – рефлексії, тобто аналізу діяльності груп щодо отриманих результатів, доцільності обраних шляхів, способів вирішення

поставлених завдань, ефективності кооперування зусиль, міжособистісних взаємин тощо.

Реалізувати ці завдання допоможуть різні форми формування оцінювання: самооцінювання результатів діяльності учнями; взаємооцінювання членів груп; оцінювання роботи / робіт молодших школярів учителем. За цих умов техніки оцінювання залежать від того, що ми хочемо оцінити: індивідуальні / групові результати навчання, командну роботу, спільний процес чи кінцевий продукт (Костюк, 2020, с. 11–12).

Якщо метою оцінювання є спільне навчання, то, на нашу думку, корисним буде використання контрольних списків – чеклістів, що являють собою перелік пунктів (назв, завдань), які перевіряються або ж беруться до уваги. Так, у школі підготовки вчителів Віккі Гельсінського університету укладають листи самооцінювання та проміжного оцінювання різних аспектів діяльності, наприклад:

Завдання. Оціни свою роботу, позначивши на шкалі місце, яке якнайкраще тебе характеризує.

Моя робота	Мені це вдається	Я тренуюся
Я слухаю вказівки і можу їх виконувати	I-----I	I-----I
Я зосереджений / зосереджена, коли працюю	I-----I	I-----I
Я працюю разом з іншими	I-----I	I-----I
Я дбаю про виконання своїх завдань	I-----I	I-----I

Якщо хочемо надати учням інформацію про їхній поступ, можна скористатися опитуванням, шкалою Likert, контрольними списками, провести вікторину зі зворотним зв'язком, індивідуальні тести тощо, а для того, щоб учні надали нам додаткову інформацію, знадобляться портфоліо, інфографіка, мапи думок та ін. (Костюк, 2020, с. 12).

Насамкінець хочемо зауважити: оскільки кооперативне навчання спрямоване на досягнення кожним учнем максимального рівня успішності, важливим елементом кооперативної роботи є індивідуальна відповідальність. Для того, щоб упевнитися, що всі учні активно працюють у групі, унеможливити виконання завдання одним учнем замість іншого та виявити тих, кому потрібна допомога, вчитель перевіряє й оцінює не тільки кінцевий результат спільної діяльності всієї групи, а й роботу кожного учня зокрема. Тобто, для стимулювання індивідуальної відповідальності кожного учня під час кооперативного навчання оптимальною є ситуація, коли учні навчаються спільно, а оцінюються індивідуально.

Таким чином, у процесі застосування технології кооперативного навчання у центрі уваги завжди має бути дитина як суб'єкт навчальної діяльності. Саме такий підхід уможливить спрямованість освітнього процесу на формування компетентностей і наскрізних умінь учнів сучасної початкової школи.

Висновки. Підсумовуючи викладене нами в статті, зазначимо, що відповіддю на виклики сьогодення, зокрема в умовах організації освітнього процесу в сучасній початковій школі, є застосування технології кооперативного навчання, в основу якої покладено особистісно орієнтований підхід, що передбачає розвиток

пізнавальних умінь і навичок самостійно конструювати наявні знання та здобувати нові. Означена технологія дає можливість вибудовувати діалог і багатосторонню комунікацію між учнями та вчителем на основі принципів педагогіки партнерства, що є умовою формування суб'єктності всіх учасників освітнього процесу; організувати навчальну діяльність з урахуванням вікових особливостей учнів, індивідуального стилю, темпу, складності та навчальних траєкторій розвитку молодших школярів; практично підвищувати якість реалізації компетентісно орієнтованих освітніх стандартів.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в аналізі шляхів мінімізації перешкод, що виникають у процесі використання технології кооперативного навчання в освітньому процесі сучасної початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Савченко, О. Я. (2014). Упровадження компетентісного підходу в початкову освіту: здобутки і нерозв'язані проблеми. *Рідна школа*. № 4–5. С. 12–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2014_4-5_8 (дата звернення: 09.02.2022).

Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. (2016). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 09.02.2022).

Френшлаг, С., Ротбюк, Й., Шахингер, Х. (2017). Компетентісно-орієнтоване навчання математики як нове завдання для методистів і вчителів. Одеса: Одеський ОІУВ; Австрія: КультурКонтакт.

Зеленська, Л. Д., Зеленський, Б. Р. (2019). Теоретичні та методичні засади організації кооперативного навчання у закладах вищої освіти. *Інженерні та освітні технології*. Кременчук: Кременч. нац. ун-т ім. М. Остроградського. Т. 7. № 2. С. 19–29. URL: [http://eetecs.kdu.edu.ua/2019_02/EETECs2019_007\(2\)_02](http://eetecs.kdu.edu.ua/2019_02/EETECs2019_007(2)_02) (дата звернення: 09.02.2022).

Пометун, О. І., Пироженко, Л. В. (2006). Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. / за ред. О. І. Пометун. Київ: А.С.К. 192 с. URL: http://matematuka.inf.ua/rizne/sutshasnuy_urok/sutshasnuy_urok.html (дата звернення: 17.05.2022).

Johnson, D., Johnson, R. (1999). Learning together and alone: cooperative, competitive and individualistic learning. Boston: Allyn and Bacon. URL: <https://eric.ed.gov/?id=ED437841> (дата звернення: 10.03.2022).

Шевчук, Л. М. (2017). Зміст та організація роботи з текстовою інформацією у контексті розвитку управлінсько-лідерських здібностей молодших школярів. *Український педагогічний журнал*. № 4. С. 152–158. URL: https://lib.iitta.gov.ua/707797/1/Shevchuk_L_Tesy%5B1%5D.pdf (дата звернення: 09.05.2022).

Костиук, М. (2020). Кооперативне (групове) мовне навчання. *Матеріали Літньої академії УДМ*. URL: [tps://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/materialy-dlya-vchyteliv_red..pdf](https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/materialy-dlya-vchyteliv_red..pdf) (дата звернення: 17.05.2022).

REFERENCES

Savchenko, O. Ya. (2014). Uprovadzhennia kompetentnisnogo pidkhodu v pochatkovu osvitu: zdobutky i nerozviazani problemy [Implementation of the competence approach into primary education: achievements and issues]. *Ridna shkola*. № 4–5. S. 12–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2014_4-5_8 (data zvernennia: 09.02.2022). [in Ukrainian].

Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [New Ukrainian School. Conceptual principles of secondary school reform]. (2016). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (data zvernennia: 09.02.2022). [in Ukrainian].

Frenshlah, S., Rotbok, Y., Shakhynher, Kh. (2017). Kompetentnisno-oriientovane navchannia matematyky yak nove zavdannya dlia metodystiv i vchyteliv [Competence based teaching mathematics as a new task for methodologists and teachers]. Odesa: Odeskyi OIUV; Avstriia: KulturKontakt. [in Ukrainian].

Zelenska, L. D., Zelenskyi, B. R. (2019). Teoretychni ta metodychni zasady orhanizatsii kooperatyvnoho navchannia u zakladakh vyshchoi osvity [Theoretical and methodological bases of cooperative learning organization in higher education institutions]. *Inzhenerni ta osvichni tekhnolohii*. Kremenchuk: Kremench. nats. un-t im. M. Ostrohradskoho. T. 7. № 2. S. 19–29. URL: [http://eetecs.kdu.edu.ua/2019_02/EETECs2019_007\(2\)_02](http://eetecs.kdu.edu.ua/2019_02/EETECs2019_007(2)_02) (data zvernennia: 09.02.2022). [in Ukrainian].

Pometun, O. I., Pyrozhenko, L. V. (2006). Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia [Modern lesson. Interactive technologies of education]: nauk.-metod. posib. / za red. O. I. Pometun. Kyiv: A.S.K. 192 s. URL: http://matematuka.inf.ua/rizne/sutshasnuy_urok/sutshasnuy_urok.html (data zvernennia: 17.05.2022). [in Ukrainian].

Johnson, D., Johnson, R. (1999). Learning together and alone: cooperative, competitive and individualistic learning. Boston: Allyn and Bacon. URL: <https://eric.ed.gov/?id=ED437841> (data zvernennia: 10.03.2022). [in English].

Shevchuk, L. M. (2017). Zmist ta orhanizatsiia roboty z tekstovoiu informatsiieiu u konteksti rozvytku upravlinsko-liderskykh zdbnostei molodshykh shkolariv [Content and organization of work with textual information in the context of developing administrative and leadership skills of primary school students]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. № 4. S. 152–158. URL: https://lib.iitta.gov.ua/707797/1/Shevchuk_L_Tesy%5B1%5D.pdf (data zvernennia: 09.05.2022). [in Ukrainian].

Kostiuk, M. (2020). Kooperatyvne (hrupove) movne navchannia [Cooperative (group) language learning]. *Materialy Litnoi akademii UDM*. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/materialy-dlya-vchyteliv_red..pdf (data zvernennia: 17.05.2022). [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 27.06.2022